מדרש · אגדה · מדרש לקח טוב

מדרש לקח טוב על רות

רבנו טוביה ב"ר אליעזר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מדרש לקח טוב על רות

רבנו טוביה ב"ר אליעזר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מדרש-לקח-טוב-על-רות/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 5
פרק א 7
פסוק א 7
פסוק ב 8
פסוק ג 8
פסוק ד 9
פסוק ה 9
פסוק ו 10
פסוק ז 10
פסוק ח 10
פסוק ט 11
פסוק י 11
פסוק יא 11
פסוק יב 11
פסוק יג 11
פסוק יד 11
פסוק טו 12
פסוק טז 12
פסוק יז 12
פסוק יח 12
פסוק יט 12
פסוק כ 13
פסוק כא 13
פסוק כב 13
פרק ב 13
פסוק א 13
פסוק ב 14
פסוק ג 14
פסוק ד 14
פסוק ה 14
פסוק ו 14
פסוק ז 15
פסוק ח 15
פסוק ט 15
פסוק י 15
פסוק יא 15
פסוק יב 15
פסוק יג 16
פסוק יד 16
פסוק טו 16
פסוק טז 16
פסוק יז 16
פסוק יח 16
פסוק יט 16
פסוק כ 17
פסוק כא 17
פסוק כב 17
פסוק כג 17
פרק ג 17
פסוק א 17
פסוק ב 17
פסוק ג 17
פסוק ד 17
פסוק ה 18
פסוק ו 18
פסוק ז 18
פסוק ח 18
פסוק ט 18
פסוק י 19
פסוק יא 19
פסוק יב 19
פסוק יג 19

פסוק יד 20
פסוק טו 20
פסוק טז 20
פסוק יז 20
פסוק יח 20
פרק ד 21
פסוק א 21
פסוק ב 21
פסוק ג 21
פסוק ד 21
פסוק ה 21
פסוק ו 22
פסוק ז 22
פסוק ח 22
פסוק ט 22
פסוק י 22
פסוק יא 22
פסוק יב 23
פסוק יג 23
פסוק יד 23
פסוק טו 23
פסוק טז 23
פסוק יז 23
פסוק יח 24
פסוק יט 24
פסוק כ 24
פסוק כא 24
פסוק כב 25

הקדמה

כת' (משלי כ"ב ט') טוב עין הוא יברך כי נתן מלחמו לדל, דע שלא אמרו הנביאים החכמים שום דבר בעולם שלא רמזו משה רבינו ע"ה בתורה, משה אמר (דברים ט"ו י') נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו, בא שלמה ואמר טוב עין הוא יברך כי נתן מלחמו לדל ולא ידענו מהו הטבת עין עד שאמר כי נתן מלחמו לדל. תניא ר' אלעזר הקפר אומ' לעולם יבקש אדם רחמים על מדה זו שאם לא בא הוא בא בנו ואם לא יבא בנו יבא בן בנו שנ' (דברים ט"ו י') כי בגלל הדבר ותניא ר' ישמעאל אומ' גלגל הוא המחזר בעולם, אמר רב יוסף נקיטינן האי צורבא מרבנן לא מיעני ואי מיעני אהדורי אפיתחא לא קא מהדר וראיה לדבר (תהלים ל"ז כ"ד) כי יפל לא יוטל כי יי' סומך ידו, (שם ל"ז כ"ה) נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם תניא ר"ג אומר מאי דכתיב (דברים י"ג י"ח) ונתן לך רחמים ורחמך והרבך כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים ושאין מרחם על הבריות אין מרחמין עליו מן השמים. בוא וראה שהרי אלימלך איש נעמי ומחלון וכליון גדולי הדור היו ולפי שהיה רעב בארץ ישראל הלכו להם לארץ מואב אמרו אם נשב כאן יהיו עוברים ושבים מכלים את ממונינו ויהיו צועקים עלינו עניי ישראל בכל יום כדי לפרנסם מוטב לנו להנצל מהם וסופם שמתו בחוצה לארץ ושמא תאמר ממונם נשאר הרי הוא אומר (רות א' כ"א) אני מלאה הלכתי וריקם השיבני יי' הוי אומר (משלי כ"ב ט') טוב עין הוא יברך כי נתן מלחמו לדל, ואומ' (שם כ"ח כ"ז) נותן לרש אין מחסור ומעלים עיניו רב מארות. שאלו את שלמה בן דוד עד היכן כחה של צדקה אמר להם צאו וראו מה אמ' דוד אבי (תהלים קי"ב ט') פזר נתן לאביונים צדקתו עמדת לעד קרנו תרום בכבוד, ר' אליעזר אומ' אלימלך מחלון וכליון מגדולי הדור ופרנסי הדור היו ומפני מה נענשו מפני שיצאו מארץ ישראל לחוצה לארץ ואם תאמר הרי כתי' (מלכים ב' ח' א') וגורי באשר תגורי כי קרא יי' לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים תשובה כי לא היה בה כח לפרנס לא את עצמ' ולא את אחרים ואינו דומה מי שיכול למי שאינו יכול וא"ת הרי כתב באבינו אברהם עשיר גדול היה ולמה ירד למצרים תשובתך מפני שעיקרו של אותו הרעב לא בא לעולם אלא בשביל אברהם כדי שירד למצרים כדי לנסותו שנ' (תהלים ס' ו') נתת ליראיך נס להתנוסס מפני קשט סלה אבל הרעב שהיה בימי שפוט השופטים לא בא אלא על עון אותו הדור והיה להם לבקש רחמים על דורם ולא בקשו אלא חששו על עצמם לפיכך לא הצליחו ויהושפט אמ' (דברי הימים ב' י"ט י"ג) ויהי יי' עם הטוב ואי זהו הטוב זה עין טוב שאמ' שלמה.

ואימתי היה זה הדבר שיצא אלימלך ובניו חוצה לארץ נראין הדברים שזה המעשה היה אחר מיתת דבורה וברק שנ' (שופטים ו' א') ויעשו בני ישראל הרע בעיני יי' ויתנם יי' ביד מדין שבע שנים, (שם ו' ב) ותעז יד מדין על ישראל מפני מדין עשו להם בני ישראל את המנהרות אשר בהרים ואת המערות ואת המצדות, (שם ו' ג') והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק ובני אדם ועלו עליו, (שם ו' ד') ויחנו עליהם וישחיתו את יבול הארץ עד בואך עזה ולא ישאירו מחיה בישראל ושה ושור וחמור, (שם ו' ה') כי הם ומקניהם יעלו ובאו כדי ארבה לרב ולהם ולגמליהם אין מספר ויבאו בארץ לשחתה, (שם ו' ו') וידל ישראל מאד מפני מדין ויזעקו בני ישראל אל יי' ובאותו הפרק הלך אלימלך ומחלון וכליון למואב ונכשלו שהיה להם לבטוח ביי' ולא בטחו. ומי כתב ספר רות חכמים אומ' בבבא בתרא שמואל הרואה כתב ספרו וספר שופטים וספר רות.

ומפני מה נכתב ליחס לדוד בן ישי וכן דוד אמ' (תהלים מ' ח') אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי אמר דוד כשמשחני שמואל הרואה אז אמרתי הנה באתי לגדולה וכבוד, במגלת ספר כתוב עלי זו מגלת רות שבו כתוב יחוסו של דוד ד"א מגלת זו ספר רות, ספר זו ספר תורה שכתוב בו (בראשית י"ט ט"ו) קח את אשתך ואת שתי בנתיך הנמצאת מהו הנמצאת כבר אמר (שם י"ט י"ד) ויהי כמצחיק בעיני חתניו, ידענו שלא נמצאו עמו אלא בנותיו הפנויות ומהו הנמצאות לפי שהקב"ה מגיד מראשית אחרית גלוי וידוע היה לפני מי שאמר והיה העולם שהיו עתידות בנות לוט להזדווג עם אביהן ולהוציא מהן שתי משפחות עמון ומואב, ודוד היה עתיד לצאת מרות המואביה ושלמה נשא את נעמה העמונית והוליד ממנה את רחבעם, כתי' הכא הנמצאת וכתי' התם (תהלים פ"ט כ"א) מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו וכבר הקדים הקב"ה על זה ואמר בתורה (דברים כ"ג ד') לא יבא עמוני ומואבי בקהל יי' אבל עמונית ומואבית הם באות שהרי מפורש למה (שם כ"ג ה') על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים [בדרך] בצאתכם ממצרים ואין הנשים מצוותן על זה כי אם האנשים ואם תאמר יקדימו הנשים הא כתי' (תהלים מ"ה י"ד) כל כבודה בת מלך פנימה ידענו שיצאו הנשים מאיסור זה וזהו שאמ' דוד (תהלים מ' ו') נפלאתיך ומחשבתיך אלינו בעדינו מלמד שהיה רחבעם יושב בחיקו של דוד ואומר (שם) רבות עשית אתה יי' א' וגומר כלומר רבש"ע גלוי היה לפניך שהיינו עתידין לצאת מאלו השתי משפחות והצלת את לוט מתוך ההפכה ללמדך שאין אדם רשאי להרהר אחר מדויו של הקב"ה שנ' (קהלת ז' כ"ה) ועמק עמק מי ימצאנו בא וראה גדעון בן יואש הקריב קרבן בחוץ והיה השור מוקצה לע"ז והיה גם נעבד וגם מעצי האשרה שרף תחת הקרבן והקריב בלילה ואע"פ שעל כל אחת מהם אדם חייב

כרת גדעון עשה כל אלו והקב"ה רצה בהם לפי שעשה על פי המלאך במלאכות מלכו של עולם, וכן אליהו הנביא שחט שחיטה חוצה לארץ ונתרצה מכאן אמרו גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה.

פרק א

פסוק א

ויהי בימי שפט השפטים. אמ"ר שמואל בר נחמני חמשה ויהי בימי הם ואלו הם (בראשית י"ד א') אמרפל, (רות א' א') שפט השפטים, (ישעיה ז' ב') אחז, (ירמיה א' ג') יהויקים, (אסתר א' א') אחשורוש.

ויהי בימי שפט השפטים. אמ"ר חייא בר אבא בשם ר' יונתן מדרש זה עלה בידינו מן הגולה כל מקום שנ' ויהי בימי צרה באה לעולם.

שפט השפטים. דור ששפטו את שופטיו שהיה אחד מישראל הולך אל הדיין והדיין הולך להלקותו חוזר הוא ומלקה את הדיין ואוי לדור ששופט את שופטיו, ד"א שפט השפטים אוי לדור ששופטיהן צריכין לישפט והוא שהנביא מוכיח את ישראל שנ' (הושע ב' ה') כי זנתה אמם הובישה הורתם וכי אי זו היא אֵם של ישראל שזנתה אלא זו אימת דברי תורה מבזין בפני עם הארץ בזמן שבעליהן מבזין אותן, שהם אומ' ראית פלוני שלמד תורה כמה דבריו מקולקלין, ומתוך כך התורה מתחללת לכן נאמר כי זנתה אמם אלו בעלי תורה שנ' (משלי א' ח') ואל תטש תורת אמך, מיד הובישה הורתם אלו תלמידי חכמים שאין להם כח להשיב לעמי הארץ וכן קהלת אמר (קבלת ט' ט"ז) וחכמת המסכן בזויה וגו' מסכן זהו שהוא עני במצות ומעשים טובים והוא יושב ודורש, ואומ' אשרי נאה דורש ונאה מקיים לכך נאמר ויהי בימי ויי בימי שפוט השופטים, עדיין צריכין להשפט, בוא וראה גדעון בן יואש עשה את האפוד לעובדי ע"ז והוא שפט את ישראל, ושמשון הלך אחר עיניו ושפט את ישראל כ' שנה.

ויהי רעב בארץ. עשר פעמים רעבון באו לעולם, אחד בימי אדם הראשון שנ' (בראשית ג' י"ז) ארורה האדמה בעבורך ואחד בימי למך שנ' (שם ה' כ"ט) מן האדמה אשר אררה יי', ואחד בימי אברהם שנ' (שם י"ב י') ויהי רעב בארץ וירד אברהם מצרימה, ואחד בימי יצחק שנ' (שם כ"ו א') ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם, ואחד בימי יעקב שנ' (שם מ"ה ו') כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ, ואחד בימי שפוט השופטים, ואחד בימי אליהו ואחד בימי אלישע שנ' (מלכים ב' ו' כ"ה) ויהי רעב גדול בשמרון, ואחד בימי דוד שנ' (שמואל ב' כ"א א') ויהי רעב בימי דוד, ואחד מתגלגל ובא

לעולם לעתיד לבא שנ' (עמוס ח' י"א) לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע דברי יי' וכולן לא באו אלא בימי אנשים צדיקים וגבורים שהם יכולין לעמוד בהן.
בארץ. זו ארץ ישראל, סתם ארץ.
וילך איש. אע"פ שהיה עשיר והיו לו סוסים וחמורים וגמלים ועבדים ושפחות לא הזכירו הכתוב לשבח אלא לגנאי. וילך איש, יחידי יצא על שם שסופו היה עתיד לאבד העושר ההוא כתי' בתחלה וילך איש כאלו איש עני הולך הלך.
מבית לחם יהודה. הזכיר מקומו שהיה מקום משובח בארץ ישראל ואעפ"כ הניחו והלך לגור בשדי מואב, לא בא להשתקע אלא לגור שם כדי שלא יוורש מן הרעב.
בשדי מואב. בשדי ארץ מולדתו, כמו (מלכים א' ב' כ"ח) ענתת לך על שדיך.
הוא ואשתו. הוא עיקר ואשתו טפילה, הוא עיקר ובניו טפלים.

פסוק ב

ושם האיש אלימלך. ר' יהושע בן קרחה היה דורש שמות אלימלך אלי תבא המלוכה, והזכיר שמו מלמד שהיה מיוחס משבט יהודה אעפ"י שלא נתיחס בכאן ד"א ושם האיש אלימלך ושם אשתו נעמי ושם שני בניו מחלון וכליון אפרתים הזכיר הכל שלא היו מניחין זה את זה אלה כולם היו בעצה אחת על צרת העין.
ושם אשתו נעמי. שהיו מעשיה נעימין שהיתה בת יוחסין.
ושם שני בניו מחלון וכליון. מחלון שמחל לו הקב"ה ונהיה לו בן זכר שנ' (רות ד' ה') להקים שם המת על נחלתו, כליון שנעשה לו כליה.
אפרתים. מיוחסים וכן הוא אומ' (שמואל א' י"ז י"ב) ודוד בן איש אפרתי ואומ' (שם א' א') בן תחו בן צוף אפרתי ואלקנה מן הלוים היה ונקרא אפרתי על שם היחס וכן כל ישראל נקראו על שם אפרים שנ' (ירמיה ל"א כ') הבן יקיר לי אפרים. מבית לחם יהודה ויבאו שדי מואב ויהיו שם וכבר אמ' למעלה מבית לחם יהודה ומה שאמר עוד מבית לחם יהודה על שם שלא זכר את הארץ הטובה שיצא משם.
ויבאו שדי מואב ויהיו שם. שמצאום שהיו שטופים בזימה ומאסום והלכו להם לכרכים ומצאו הם שהיו גם רחוקים למים שלא היו להם מעיינות ועוד חזרו לעיירות לכך נאמר פעם שנית ויבאו שדי מואב מלמד שנתיאשו ממקומם ואע"פ שיצאו לגור עוד חזרו להשתקע שם שנ' ויהיו שם.

פסוק ג

וימת אלימלך איש נעמי. תנא אדם מת אינו מת אלא לאשתו ואין האשה מתה אלא לאישה, האיש מת אשה מיחסו שנ' אלימלך איש נעמי, האשה מתה מיתה מיחסוה של

בעלה שנ' (בראשית מ"ח ז') מתה עלי רחל, אמ' יעקב מיתתה של רחל היתה קשה עלי יותר מכל הצרות שעברו עלי.

ותשאר היא ושני בניה. מאי ותשאר, האלמנה אפי' היא עשירה משימות בעלה אלמנה נקראת.

פסוק ד

וישאו להם נשים מאביות. מי גרם להם לישא נשים מואביות אלא על שעשו מעשה עמון ומואב שנ' (דברים כ"ג ה') על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים וגם אלו ברחו מארץ ישראל שלא להקביל פני האורחים.

מאביות. מלמד שבדתם הניחום לא ניירום ולא הטבילום אלו היה אביהם קיים לא היה מניחן לישא אותן אלא לאחר שמת אביהם השיאום.

שם האחת ערפה. על שם שהפכה עורף לחמותה וחזרה לה, ד"א ערפה היא הרפה שנ' (שמואל ב' כ"א ט"ז) וישבי בגב אשר בילידי הרפה שהיו הכל עורפין אותה מאחריה ודשין אותה כהריפות בעלי.

ושם השנית. ששינת מעשיה ממעשה יבמתה, רות שיצא ממנה דוד שריוה, להקב"ה בשירות ותושבחות ד"א רות שראתה דברי חמותה ד"א רות שהיתה רותתת מן העבירה אמ"ר יוסי בר חוני רות מבניו של עגלון בן בנו של בלק מלך מואב היתה, ר' ביבי בשם ר' ראובן אמ' לפי שעמד עגלון מלך מואב מכסאו בשעה שאמ' לו איהוד (שופטים ג' כ') דבר אלהים לי אליך המלך אמ' הקב"ה אתה עמדת מכסאך בשביל כבודי הרי אני מעמיד ממך בן יושב על כסאי ואי זה זה שלמה דכתי' (דה"י א' כ"ט כ"ג) וישב שלמה על כסא יי'.

וישבו שם כעשר שנים. קרוב לי' שנים או פחות או יתר.

פסוק ה

וימותו גם שניהם. שלא תאמר עין צרה מכה באבות ולא בבנים, אמ"ר חייא עד י"ג שנה הבן לוקה בעון האב מיכן ואילך איש בחטאו יומתו, גם לרבות מקניהם וקנינם מלמד שאין הקב"ה פורע תחלה מנפשות אדם כעין שנ' באיוב (איוב א' ט"ו) ותפל שבא ותקחם.

ותשאר האשה משני ילדיה ומאישה. מלמד שנעשית שיורי שיורים, משני ילדיה ומאישה צרות אחרונות משכחות את הראשונות, לכך הקדים ילדיה לאישה, עלבון אחר עלבון.

פסוק ו

ותקם היא וכלתיה ותשב משדי מואב. נפולה היתה לשם וקמה לה בחזרתה לארץ ישראל שכן אמר דוד (שמואל א' כ"ו י"ט) כי גרשוני מהסתפח בנחלת יי' לאמר לך עבוד אלהים אחרים וכי מי אמר לו כן אלא מי שאינו דר בא"י כאלו עובד ע"ז. כי שמעה בשדי מואב מאין שמעה מן הרוכלים המחזירים בעיירות ד"א ברוח הקדש שמעה ומה שמעה כי פקד יי' את עמו, רבנן אמרי בארץ הקב"ה עושה בזכות עמו שנ' (שמואל א' י"ב כ"ב) כי לא יטוש יי' את עמו בעבור שמו הגדול. לתת להם לחם, רבי' טוביהו ב"ר אליעזר אמ' גדולה פרנסה כגאולה, כתיב כאן כי פקד יי' את עמו וכתיב להלן (שמות ד' ל"א) כי פקד יי' את בני ישראל וכי ראה את ענים.

פסוק ז

ותצא מן המקום. וכי לבדה יצאה כמה חמרים וכמה גמלים וכמה שיירות יצאו אלא הכא דרש חנין בשם ר' שמואל בר רב יצחק גדול שבעיר הוא זיוה הוא הדרה, הוא שבחה, פנה משם פנה זיוה פנה הדרה פנה שבחה כענין שנ' ביעקב דכתיב (בראשית כ"ח י') ויצא יעקב מבאר שבע וכי יעקב לבדו יצא מבאר שבע אלא צדיק שבעיר הוא זיוה הוא הדרה והוא שבחה, פנה משם פנה זיוה פנה הדרה פנה שבחה.

ותלכנה בדרך. מלמד שהוצרכה חברותה להן והלכו בייחוד ד"א הולכות כהולכות גרים ד"א שהיו הולכות יחיפות וגופן נוגע בארץ שנ' בדרך. לשוב אל ארץ יהודה אל דת היהודים.

פסוק ח

ותאמר נעמי לשתי כלותיה. שתיהן היו שוות בעיניה. לכנה שבנה אשה לבית אמה ולהלן הוא אומר בתמר (בראשית ל"ח י"א) שבי אלמנה בית אביך מלמד שיש אבהות לישראל ואין אבהות לגוי.

יעשה יי' עמכם חסד. מלמד שאין גר שמח בעולם הזה וכן אומ' חכמים במס' יבמות מפני מה יסורין באין על הגרים מפני ששהו עצמן להתגייר וכדי שיתמרקו עונותיהן הראשונים לכך כתב יעשה וקרי יעש.

כאשר עשיתם עם המתים. בתכריכין, ועמדי שויתרו לה כתובתם. אמ"ר זעירא המגילה הזאת אין לה לא טומאה ולא טהרה לא איסור ולא היתר ולמה נכתבה ללמדך כמה מתן שכרן לגומלי חסדים.

פסוק ט

יתן ד' לכם ומצאן מנוחה. כדרך ברכת יצחק ליעקב דכתיב (בראשית כ"ז כ"ח) ויתן לך האלהים, מנוחה חיננא בריה דרב אדא אמ' ומצאן ומצן כתיב אלף מוצאה שתים לא מוצאות. אשה בית אישה אמ"ר יוחנן מיכן שאין מנוחה וקורת רוח לאשה אלא לבית אישה.

ותשק להן ותשאנה קולן ותבכינה. הראשון מלא והשני חסר.

פסוק י

ותאמרנה לה כי אתך נשוב לעמך. להיות כעמך בדת אחד.

פסוק יא

ותאמר נעמי שבנה בנתי למה תלכנה עמי העוד לי בנים במעי והיו לכם לאנשים. ואמרה להן ואפילו יש לי בנים במעי שהרי אינם מייבמין שאשת אחיו שלא היה בעולמו אסור לייבם שנ' (דברים כ"ה ה') כי ישבו אחים יחדיו פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו. ג' פעמים כתיב שבנה כנגד ג' פעמים שדוחין את הגר ואם הטריח יותר מכאן ואילך מקבלין אותו לכך כתיב אותו חסר.

פסוק יב

כי זקנתי מהיות לאיש כי אמרתי יש לי תקוה גם הייתי הלילה לאיש וגם ילדתי בנים. אמ"ר שמעון מכאן שאין תשמיש המטה אלא בלילה דכתי' (אסתר ב' י"ד) בערב היא באה ובבקר היא שבה.

פסוק יג

הלהן תשברנה עד אשר יגדלו. כלומר יכולות אתם לישב עד אשר יגדלו, הלהן תעגינה יכולות אתם לישב עגונות לבלתי היות לאיש ד"א תעגינה מלשון המוכר את הספינה מכר את העוגין כלומר תהיו מנהיגות עצמכם בלא זכר עד אשר יגדלו. אל בנתי אין אדם נמנע מלקרוא לחתנו בנו ולכלתו בתו. כי מר לי מאד מכם כלומר בשבילכם כי יצאה בי יד יי' בבעלה ובבנים.

פסוק יד

ותשנה קולן. חסר אלף מלמד שתשש כחן מלבכות. ותבכינה עוד כנגד ד' דמעות שהורידה ערפה שתי פעמים בבת אחת בשתי עיניה יצאו ממנה ד' גבורים שנ' (שמואל ב' כ"א כ"ב) את ארבעת אלה ילדו להרפה בגת ויפלו ביד דוד וביד עבדיו.

ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה. אמר הקב"ה יבאו בני הנשוקה ויפלו ביד בני הדבוקה, כל נשיקה של תפלות חוץ משלשה, נשיקה של גדולה כגון (שמואל א' י' א')

ויצק שמן על ראשו וישקהו, נשיק של פרקים שנ' (שמות ד' כ"ז) וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו, נשיקה של פרישות ותשק ערפה לחמותה ר' תנחומא אומר אף נשיקה של קריבות שנ' (בראשית כ"ט י"א) וישק יעקב לרחל.

פסוק טו

ותאמר הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה. אמ"ר יצחק כל אותה הלילה שפירשה ערפה מחמותה נתוועדו בה גוים וזהו שאמר הכתוב (שמואל א' י"ז כ"ג) ממערכות פלשתים, ממערות כתי' ממאה ערלות שנתוועדו בה ר' תנחומא אומ' אף כלב אחד שנאמר (שם י"ז מ"ג) ויאמר הפלשתי אל דוד הכלב אנכי כי אתה בא אלי במקלות.

פסוק טז

ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך. אמרה לה אל תחטאי בי כמו (איוב ז' כ') למה שמתני למפגע לך, לעזבך לשוב מאחריך אמ' לה בין כך ובין כך דעתי להתגייר ולמה אעזבך לשוב מאחריך מוטב לי על ידך ולא על יד אחר כיון ששמעה כך התחילה סודרת לפני הלכות גרים, אמרה לה אין אנו יוצאין חוץ לתחום שבת בשבת ואין אנו הולכי' לע"ז כי אם לאהל מועד וגלגל ושילה, לנוב ולגבעון ולבית העולמים אמרה לה אל אשר תלכי אלך, אמרה לה נעמי אסור לנו ללין בבית שאין בו מזוזה ואסור להתיחד עם איש חוץ מבעלה אמרה לה ובאשר תליני אלין, עמך עמי אמרה תרי"ג מצות יש לנו כמנין עמך ושלש אותיות של עמך הרי תרי"ג מצות אמרה לה רות עמך עמי ואלהיך אלהי יכלל כל התורה.

פסוק יז

באשר תמותי אמות. אמרה לה נעמי ארבע מיתות נמסרו לב"ד של ישראל אמרה לה אם אעבור כדין אחת מבנות ישראל יעשה לי, שתי קברות מתוקנין לב"ד אחד לנסקלין ולנשרפין ואחד לנהרגין ולנחנקין, השיבה ושם אקבר.
כה יעשה יי' לי וכה יוסיף. וכל מה שאוכל לסגל מן המצות בעולם הזה אסגל כי המות יפריד ביני וביניך.

פסוק יח

ותרא כי מתאמצת. מכאן אמרו שאין ממאנין על הגרים יותר מדאי אלא מקבלין אותן מאחר שמקבלין עליהם המצות.

פסוק יט

ותלכנה שתיהם עד בואנה בית לחם. שתיהן שוות בייחוד.

ויהי כבאנה בית לחם ותהם כל העיר עליהן. אמ"ר שמואל ב"ר סימון אותו היום יום קציר העומר היה ותנן במס' מנחות כל העיירות סמוכות לשם מתכנסות כדי שיהיה נקצר בעסק גדול והלכו אנשי בית לחם להנפת העומר וכשנקבצו עליהם כל העיירות אמרו הזאת נעמי ויש אומ' אבצן היה משיא את בנותיו שכתוב בו (שופטים י"ב ט') ושלשים בנות שלח החוצה ויש אומר' אשתו של בועז מתה באותו היום ונכנסו כל העיירות להברותו ועד שהעם מתעסקין בגמילות חסדים נכנסה רות עם נעמי והיתה זו יוצאות וזו נכנסת. ותהם כל העיר עליהן ותאמרנה הזאת נעמי ותאמרנה לשון רבוי לשון נקבה שהנשים הם הקבילו פניה וכל בנות העיר היו תמיהות הזאת נעמי, נעמי שהיו מעשיה נעימים ונאים לשעבר מלכת בתכשיטיה ועכשיו מהלכת יחיפה ובלבישת סמרטוטים, לשעבר פניה אדומות מכח מאכל ומשתה ועכשיו פניה ירוקות מכח הרעבון.

פסוק כ

ותאמר אליהן. לנשי בית לחם שהיו מדברות לה אל תקראנה לי נעמי מה טעם כי המר שדי לי מאד וכן דוד אמר (תהלים פ"ח י') עיני דאבה מני עני.

פסוק כא

אני מלאה הלכתי. בבנים ובעושר, ויי' ענה בי כי העיד בי על עונותי כמו (שמות כ' י"ג) לא תענה ברעך.

פסוק כב

ותשב נעמי ורות המואביה כלתה עמה. בנאמנות, בתחלת קציר שעורים זה קצירת העומר.

פרק ב

פסוק א

ולנעמי מודע לאישה. כלומר קרוב לאישה כמו (איוב י"ט י"ד) חדלו קרובי ומידעי ואם תאמר למה שינה בדבור ואמ' קרובי ומידעי זה כמו (שם מ' י"ג) עצמיו אפיקי נחושה גרמיו כמטיל ברזל וכן (תהלים ט' ה') כי עשית משפטי ודיני, וגם זה אחד הוא אלא שכפל הלשון.

איש גבור חיל. וברות כתי' (רות ג' י"א) כי אשת חיל את לפיכך יצא ממנה דוד שנ' בו (שמואל א' ט"ז י"ח) ידע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה [ונבון דבר] ואיש תאר ויי' עמו יודע

נגן במקרא גבור חיל במצות ואיש מלחמה בתלמוד ואיש תואר שמראה פנים בהלכה ויי' עמו שהלכה עמו בכל מקום.
ושמו בעז. רוב הצדיקים שמן קודמין להם כמו (שמואל א' ט' א') ושמו קיש, (שם ט' ב') ושמו שאול, (שם י"ז י"ז) ושמו ישי ושמו דוד, (אסתר ב' ה') ושמו מרדכי, (שמואל א' א' א') ושמו אלקנה, (רות ב' א') ושמו בעז אבל הרשעים הם קודמים לשמן כמו (שמואל א' כ"ה כ"ה) נבל שמו, (שם י"ז ד') גלית שמו, (שם ב' כ' כ"א) שבע בן בכרי שמו ואם תמצא להפך צריך מדרש.

פסוק ב

ותאמר רות המואביה אל נעמי אלכה נא השדה. לא הלכה אלא ברשות חמותה.

פסוק ג

ותלך ותבוא. עדיין לא הלכה והוא אומר ותבוא ר' יהודה ב"ר סימון אומר סימנה הדרכים לפניה כדי שלא תטעה בחזירתה. ויקר מקריה מלמד שהמלאך הוליכה כענין שנ' (במדבר כ"ג ד') ויקר אלהים אל בלעם.
חלקת השדה (**אשר**) **לבעז**. שהיה עתיד ליפול בחלקה ד"א ותלך ותבא ותלקט כתב הקב"ה דוחקן של ראשונים להודיע לאחרונים שאפילו הם עניים היו בטוחים בבוראם.

פסוק ד

והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים יי' עמכם. מכאן לשאלת שלום בשם וכן המלאך אמר לגדעון (שופטים ו' י"ב) יי' עמך גבור החיל.

פסוק ה

ויאמר בעז לנערו הנצב על הקוצרים למי הנערה הזאת. מה ראה בועז לשאול עליה והלא היה מכירה אלא שראה בה דרך צניעות שכל הנשים שוחחות ומלקטות וזו עומדת ומלקטת כדי שלא שוחה, כל הנשים היו שוחקות עם הקוצרים וזו מצנעת עצמה, כל הנשים מלקטות מן העמרים וזו מלקטת מן ההפקר וכן הוא אומ' בדוד (שמואל א' י"ז נ"ב) וכראות שאול את דוד יצא לקראת הפלשתי אמ' אל אבנר שר הצבא בן מי זה הנער אבנר ויאמר אבנר חי נפשך המלך אם ידעתי ד"א למי הנערה הזאת כסבור הוא שהיא מבנות בית לחם והיה מצטער עליה שמא היא משבט יהודה.

פסוק ו

ויען הנער הנצב על הקוצרים ויאמר נערה מואביה היא. כלומר אינה מיוחסת אלא חמותה למדתה דרך צניעות שנ' השבה עם נעמי.

פסוק ז

ותאמר אלקטה נא ואספתי בעמרים. זה שבתה הבית מעט כלומר ליקטה ואותה ששבתה הבית מעט כלומר חמותה ממתנת בבית ומה תאכל מזה כי מעט הוא, ד"א כלומר מעט זמן יש לה לנעמי ששבתה לביתה כי בשדה מואב היתה וחזרה עם זאת הנערה.

פסוק ח

ויאמר בעז אל רות הלא שמעת בתי אל תלכי ללקט בשדה אחר. על שם (שמות כ' ג') לא יהיה לך אלהים אחרים, וגם לא תעבורי מזה כמו שנ' (שם ט' ב') זה אלי ואנוהו, וכה תדבקין על שם (דברים ד' ד') ואתם הדבקים בייי' אלהיכם חיים, עם נערתי עם ישראל שנ' (הושע י"א א') כי נער ישראל ואהבהו.

פסוק ט

אמ"ר חייא בר אבא כל ראשי הפסוקים שברות ווין חוץ משמנה ולמה לפי שנדבקה לבני ברית שניתנה לשמנה ימים ולמה ווין לומר לך ווי לדור שגבוריו יורדין.

עיניך בשדה אשר יקצרון. כמשמעו ודורש בו גם עיניך במצות ישראל והלכת אחר ישראל.

הלא צויתי את הנערים לבלתי נגעך. מצווים הם מהר סיני שנ' (דברים י' י"ט) ואהבתם את הגר.

וצמית והלכת אל הכלים. כלי חכמת התורה, ושתית (משלי ט' ה') ושתו ביין מסכתי.

פסוק י

ותפל על פניה [**ותשתחו ארצה**] **ותאמר** [**אליו**] **מדוע מצאתי חן בעיניך**. נבאה על עצמה שסוף שהוא מכירה בדרך ארץ.

פסוק יא

ויען בעז ויאמר לה הגד הגד לי. הגד לי בבית הגד לי בשדה. כל אשר עשית את חמותך אחרי מות אישך, כל שכן בחייו. ותעזבי אביך ואמך דת אביך ואמך, וארץ מולדתך זו שכונתה.

פסוק יב

ישלם יי' פעלך ותהי משכרתך שלמה. מלמד שאין הגרים נצלחין אחר שמתגיירין לכך הוצרך בעז לברכה.

מעם יי' אלהי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו. וכן הוא אומר (תהלים ל"ו ח') מה יקר חסדך אלהים [ובני אדם] בצל כנפיך יחסיון.

פסוק יג
ותאמר אמצא חן בעיניך אדני כי נחמתני וכי דברת על לב שפחתך וגו'. שאמרת לי ישלם יי' פעלך.

פסוק יד
ויאמר לה בעז. לה לא מפיק ה' אמר לה חס ושלום אין את שפחה אלא גברת את ודכוותיה (במדבר ל"ב מ"ב) ויקרא לה נבח בשמו שלא עמד לה אותו השם וכן (זכריה ה' י"א) לבנות לה בית בארץ שנער מלמד שאין לשקרן תשועה.
גשי הלם. רמזה במלכות בית דוד שנ' (שמואל ב' ז' י"ח) כי הביאתני עד הלם.
ואכלת מן הלחם וטבלת פתך בחמץ. שהחמץ יפה לשרב ד"א בחמץ בחלב חמוץ וגם הוא יפה לשרב. ויצבט לה קלי, זהו ששנינו במס' חגיגה אחריים ותוך ובית הצביטה מקום שטובלין בו כי יש קערות ובתוכם כעין כף והוא בית הצביטה, ד"א ויצבט מלשון צבתה שהוא מתנפח בחומץ. מדרש ואכלת מן הלחם לחמה מן המלכות, וטבלת פתך בחמץ אלו היסורין, ותשב מצד הקוצרים שני צידיה ממלכות בית דוד שברח מפני אבשלום בנו, ותאכל בעולם הזה ותשבע לימות המשיח, ותתר לעתיד לבא, ד"א ותתר מלמד ששרת ברכה במיעיה.

פסוק טו
ותקם ללקט. מלמד שלא נתבטלה ממלאכתה.

פסוק טז
וגם של תשלו לה מן הצבתים. כלומר הפילו לה מן הצבתים שבידכם כדי שתמצ' ללקט כמו (דברים כ"ח מ') כי ישל זיתך.

פסוק יז
ותקלט בשדה עד הערב ותחבט את אשר לקטה. כדי שלא תהא נושאת העמרים על שכמה, ויהי כאיפה שעורים שהם ג' סאין.

פסוק יח
ותשא ותבוא העיר. מלמד שלא עמדה בשום מקום שלא יפגעו בה מן הפריצים.

פסוק יט
ותאמר לה חמותה איפה לקטתי [וגו'] **ותאמר שם האיש אשר עשיתי עמו היום בעז**.
תני בשם ר' יהושע יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני, העני עושה עם הבעל הבית לפי שמזכהו לחיי העולם הבא.

פסוק כ

ותאמר נעמי [לכלתה] **ברוך הוא ליי' אשר לא עזב חסדו את החיים ואת המתים**. את החיים שפרנס אותן, ואת המתים שזכר אהבתם של ראשונים. גדול החסד מן הצדקה כי הצדקה לחיים והחסד לחיים ולמתים הצדקה בממונו והחסד בגופו ובממונו.

פסוק כא

ותאמר רות המואביה. אמ"ר חנין בר לוי בוודאי מואביה היא שהרי הוא אמר לה וכה תדבקין עם נערתי כלומר עם הנקבות והיא אמרה כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין.

פסוק כב

ותאמר נעמי אל רות טוב בתי כי תצאי עם נערותיו ולא יפגעו בך בשדה אחר. ויוציאוך מצניעותך.

פסוק כג

ותדבק בנערות בעז ללקט עד כלות קציר השערים וקציר החטים. אמ"ר שמואל בר נחמני ג' חדשים מתחלת קציר שעורים עד כלות קציר החטים.

פרק ג

פסוק א

ותאמר לה נעמי חמותה בתי הלא אבקש לך מנוח אשר ייטב לך. שאין מנוח לאשה אלא לבית בעלה.

פסוק ב

ועתה הלא בעז מדעתנו [וגו'] **הנה הוא זרה את גרן השערים הלילה**. שהוא היה דש בלילה לאור הלבנה.

פסוק ג

ורחצת וסכת. ורחצת מטנוף ע"ז, וסכת במצות, ושמת שמלתיך בגדי השבת, וירדת הגרן מיכן שאין גרנות במקום גבוה אלא במקום נמוך.

פסוק ד

ויהי בשכבו וידעת את המקום אשר ישכב שם. שלא תטעי ותלכי אל מקום משכב הנערים.

פסוק ה

ותאמר אליה כל אשר תאמרי אלי אעשה. אלי קרי ולא כתיב אמ"ר טוביהו ב"ר אליעזר כי אמרה רות יכול כל שתאמרי אלי אעשה ואלך בדרך מקושטת לא אלא דבר הטוב והישר בעיני אלהים ואדם אעשה וכן עשתה שנ' (פסוק ו') ותרד הגרן.

פסוק ו

ותרד הגרן ותעש ככל אשר צותה חמותה. מכאן אמרו חז"ל (משלי ט' ט') תן לחכם ויחכם עוד זו רות שלא החליפה בגדיה בבית אלא בגורן.

פסוק ז

ויאכל בעז וישת וייטב לבו. יש אומר' שאכל מיני מתיקה אחר המזון לפי שהמתיקה מרגלת הלשון בתורה ויש אומ' וייטב לבו שעסק בתורה. ויבא לשכב בקצה הערמה ותבא בלט בצנעה למה כן ר' פנחס ב"ר חמא בשם ר' סימון אומ' לפי שאותו הדור שטופין בזמה היו שנותנין שכר לזונות מן הגרנות ד"א מפני מה היה עומד בועז בגורן מפני שהצדיקים רחוקים מן הגזר לפיכך ממונם חביב עליהם.

פסוק ח

ויהי בחצי הלילה. גלוי היה לפני הקב"ה שעתיד דוד לצאת ממנה ושהיה עומד בחצי הלילה שנ' (תהלים קי"ט ס"ב) חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך, לפיכך עמד לה זכות גדול שלא כעס עליה בעז.

ויחרד האיש. אמ' לה מי את אשה או רוח אמרה לו אשה אמ' לה פנויה או אשת איש אמרה לו פנויה אמ' לה טמאה או טהורה אמר' לו טהורה ומי את ומה שמך (פסוק ט') ותאמר אנכי רות אמתך.

וילפת. מלמד שנעשית בשרו כראש הלפת ד"א וילפת כמו (שופטים ט"ז כ"ט) וילפת שמשון שהיה ממשמש בבשרה כיון שראה שהיה לה שיער אמ' הרוחות אין להן שיער והנה אשה שכבת מרגלתיו.

פסוק ט

ויאמר מי את ותאמר אנכי רות אמתך ופרשת כנפיך על אמתך. ראה מה בין צניעות לשאין צניעות זו אומרת בלשון נקיה ופרשת כנפיך ולהלן הוא אומר (בראשית ל"ט ז') ותאמר שכבה עמי בלשון פריצות.

פסוק י

ויאמר ברוכה את ליי' בתי. אמ"ר יוחנן לעולם אל ימנע אדם עצמו מלילך אצל זקן לברכו שהרי בעז בן פ' שנה היה וברכתו נעמי ואמרה ברוך הוא ליי' מיד נפקד ורות בת מ' שנה היתה ובירכה בועז ומיד נפקדה.

לבלתי לכת אחרי הבחורים. מלמד שהאשה אוהבת בחור מסכן יותר מזקן עשיר.

פסוק יא

ועתה בתי אל תיראי כל אשר תאמרי אעשה לך כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את.

וראויה לגבור חיל.

פסוק יב

ועתה כי אמנם. אם כת' ולא קרי כלומר אם משמע ספק מי גואל כי גואל ודאי יש גואל קרוב ממני אמ"ר יהושע בן לוי שלמון ואלימלך וטוב אחים היו ומהו אשר לאחינו לאלימלך לעולם אדם קורא לדודו אחיו כענין שנ' (בראשית י"ד י"ד) וישמע אברם כי נשבה אחיו והלא אברם דודו של לוט היה כך היה בועז בן אחיו של אלימלך קרובו של מחלון אבל טוב היה קרוב יותר שהיה אחי אביו.

פסוק יג

ליני הלילה. כבר אמר למעלה (רות ג' י"א) ועתה בתי אל תיראי שהיתה מפחדת שלא יבזוה אמ' לה אל תיראי, ליני הלילה אמ' לה הלילה הזה את לנה בלא איש מכאן ואילך את בעולת בעל.

והיה בבקר אם יגאלך טוב יגאל. לפי שהיה יותר קרוב מבועז. ואם לא יחפוץ לגאלך, שהיה יודע שיש לו אשה וזו היא התשובה שענה טוב בבקר שכן כתי' (רות ד' ו') לא אוכל לגאל לי פן אשחית את נחלתי והבין בועז מדעתו לכך אמר לה ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי חי יי'. אמ"ר יוסי שלשה השביעו את יצרן ואלו הן יוסף ודוד ובועז, יוסף אמ' (בראשית ל"ט ט') וחטאתי לאלהים כלומר בשבועת אלהים לא אחטא, דוד אמ' (שמואל א' כ"ו י') חי יי' כי אם יי' יגפנו או יומו יבא ומת, למי נשבע ר' אלעזר אומ' ליצרו השביע ר' שמואל בר נחמן אומ' לאבישי השביע חי יי' אם תגע בו דמך אני מערב את דמו, בועז אמ' חי יי' לא אגע בה ולמה אמ"ר יהודה לפי שכל הלילה היה יצרו תקפו ואומ' לו אתה פנוי והיא פנויה בוא עליה לפיכך השביע ליצרו ד"א חי יי' כיון שאמר אם יגאלך טוב יגאל ואם לאו וגאלתיך אנכי אמרה לו שמא מילי דעלמא אתה אומ' אלי מיד נשבע לה חי יי' כאשר אמרתי לך כן אעשה.

פסוק יד

ותשכב מרגלותיו עד הבקר ותקם בטרם יכיר. אמ"ר ברכיה בטרום כתיב ובטרם קרי מלמד ששהת ו' שעות שוכבת מרגלותיו ויאמר אל יודע כי באה האשה למי אמר כן אמ"ר מאיר לבן ביתו, אמ"ר הונא ור' ירמיה בשם ר' שמואל ב"ר יצחק כל אותו הלילה היה בועז שוחה על פניו אמר רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שלא נגעתי בה יהי רצון מלפניך שלא יודע שלא יתחלל בי שם שמים.

פסוק טו

ויאמר הבי המטפחת. הב כתי' מלמד שהיה מדבר בלשון זכר כדי שלא ירגיש שום אדם בו. ואחזי בה ותאחז בה מלמד שחגרה מתניה כזכר. וימד שש שערים דרש בר קפרא בצפרין וכי יש דרכו של מלך לישא לו אשה בשש שעורים או יש דרכה של אשה לישא שש מאין אלא רמז לה שעתידין לצאת הימנה ששה בנים שמתברכין בשש ברכות דניאל חנניה מישאל ועזריה דוד ומשיח, במשיח כתיב (ישעיה י"א ב') ונחה עליו רוח יי' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת יי', בדוד כתיב (שמואל א' ט"ז י"ח) ראיתי בן לישי בית הלחמי ידע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תאר ויי' עמו, בדניאל חנניה מישאל ועזריה כת' (דניאל א' ד') ילדים אשר אין להם כל מאום וטובי מראה ומשכלים בכל חכמה וידעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם לעמד בהיכל המשפט מפורש בפ' חלק; פשטיה דקרא וימד שש שעורים ששה פעמים מלא הרחת, ונתן לה וישת עליה ויבא העיר והלא היה צריך לכתוב ותבא אלא מלמד שהיה בועז הולך לפניה כדי שלא יפגעו בה פריצים.

פסוק טז

ותבא אל חמותה ותאמר מי את. וכי לא היתה מכירה יש לומר שעדיין לא האיר היום ונעמי היתה ישנה עדיין ויש לומר אמ' לה מי את כלומר פנויה או אשת איש ותגד לה את כל אשר עשה לה האיש.

פסוק יז

ותאמר שש השערים האלה נתן לי כי אמר אלי אל תבואי ריקם אל חמותך. נאמר כאן ריקם ונאמר להלן ריקם (שמות כ"ג ט"ו) לא יראו פני ריקם מה להלן דבר מועט אף כאן דבר מועט כדתנן הראיה שתי כסף וחגיגה מעה כסף.

פסוק יח

ותאמר שבי בתי. ר' הונא ור' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק אומ' הצדיקים הין שלהן הין ולאו שלהן לאו.

כי לא ישקט האיש. מלמד שזריזין מקדימין למצות.

פרק ד

פסוק א

ובעז עלה השער וישב שם והנה הגואל. זהו טוב אמ"ר ברכיה כך דרשו שני גדולי עולם ר' אליעזר ור' יהושע ר' אליעזר אמר בועז עשה את שלו ורות עשתה את שלה ונעמי עשת את שלה אמר הקב"ה אף אני אעשה את שלי מיד שיגר הקב"ה למלאך והוליך את טוב והעבירו משם שנ' ובעז עלה השער והנה הגואל עבר. ויאמר סורה שבה פה פלני אלמני ר' שמואל בר נחמן אמ' אלמון היה מדברי תורה אמ' כלום מתו הראשונים אלא מפני שנשאו אותם ואני הולך ומערבב פסולות בבני שנ' (רות ד' ו') פן אשחית את נחלתי והוא לא ידע שכבר נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית.

פסוק ב

ויקח בועז עשרה אנשים. א"ר אלעזר מכאן לברכת חתנים בעשרה וא"ר יהודה בן פזי לא אמר בחור לבתולה בלבד אלא אפי' אלמון לאלמנה שהרי בועז אלמון ורות אלמנה היו ורצה עשרה אנשים, מזקני העיר א"ר פנחס מכאן לבית דין שהן ממנין זקנים בבתי משתאות שלהם. ויאמר שבו פה וישבו אמ"ר אלכסנדרי מכאן שאין רשות לקטן לישב עד שיאמר לו הגדול שב.

פסוק ג

ויאמר לגאל חלקת שדה אשר לאחינו לאלימלך. דודו היה של בועז שבועז בן שלמן ושלמן אחיו של אלימלך וקראו אחיו.

פסוק ד

ואני אמרתי אגלה אזנך לאמר. לא על ידי שליח אלא אני בעצמי, קנה נגד היושבים ונגד זקני עמי אם תגאל גאל כלומר אם תגאל השדה גאל את רות ואם לא תגאל לא נאמר אלא אם לא יגאל, אמ' לו בתורה אני אומ' לך שנ' (ויקרא כ"ה מ"ט) או דודו או בן דודו יגאלנו ואם לא יגאל באלה הגידה לי ואדעה כלומר הגידה לי רצונך ואדעה כי למה אני אומ' לך כל אלה כי אין זולתך לגאול ואנכי אחריך לפי שאתה גואל קרוב ממני ויאמר אנכי אגאל.

פסוק ה

ויאמר בעז ביום קנותך השדה. כיון ששמע בעז שאמ' לו אנכי אגאל הזכיר לו את האשה שנ' ביום קנותך השדה מיד נעמי ומאת רות המואביה (כלתה) גם אשת המת קנית

קניתי כתיב לפי שהוא היה עתיד להקנותה להקים שם המת על נחלתו פן יאמרו זה שדה פלוני.

פסוק ו

ויאמר הגאל לא אוכל לגאול לי. כמו שאמר למעלה שלא לפגום את בניו כסבור שהיא אסורה לו משום שכתוב (דברים כ"ג ד') לא יבא עמוני ומואבי אמ' טוב לבועז גאל לך אתה את גאלתי ולמה שנה עוד לומר כי לא אוכל לגאול אחד בשביל היחוס ואחד מפני שהיה לו אשה.

פסוק ז

וזאת לפנים בישראל על הגאולה. זו מכירה שכן כתוב (ויקרא כ"ז כ"ז) ואם לא יגאל ונמכר בערכך, תמורה זו חליפין שכן כתוב (שם כ"ז י') לא יחליפנו ולא ימיר אותו, לקיים כל דבר של משא ומתן. שלף איש נעלו בראשונה היה קונין בשליפת הנעל חזרו לקנות בקציצת החלוק מביאין חבית מלאה פירות ושוברין אותה ברחוב העיר ואומ' נקצץ פלוני מנכסיו חזרו להיות קונים בכסף בשטר ובחזקה. ונתן לרעהו מי נתן למי בועז נתן לגואל ר' יהודה אמ' גואל נתן לבועז.

פסוק ח

ויאמר הגואל לבעז קנה לך וישלף נעלו. רב ולוי אמרי רב אמר נעלו של בועז ולוי אמר נעלו של גואל שדרך הלוקח להיות נותן עירבון לפיכך אמר רב נעלו של בועז.

פסוק ט

ויאמר בעז לזקנים וכל העם עדים אתם. מכאן שצריך לומר עדים אתם, היום [כי קניתי את כל] אשר לאלימלך ואת כל אשר (לנעמי) לכליון ומחלון שלא היה להם בן, ולמה הזכיר לכליון תחלה מלמד שצריך אדם להזהר מן הרעים שבמשפחה שלא תבא ערפה ותאמר של בעלי הוא השדה או יבא בנה ויאמר של כליון אני.

פסוק י

וגם את רות המואביה [**אשת מחלון**] **קניתי לי לאשה**. להיות לזכר מחלון עדים אתם היום וקבע הדבר לחק.

פסוק יא

ויאמרו כל העם אשר בשער. הכל שמחו על שראו ענוותנותו ומדרגתו הטובה ואמרו לו יתן יי' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה לפי שהן היו עיקר אבל בלהה וזלפה טפילות היו להן והקדים רחל לפי שהיא היתה עיקר הבית.

ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם. מלמד שהברכה צריכה להיות כפולה כענין שנ' (דברים כ"ח ח') יצו יי' אתך את הברכה באסמיך [ובכל משלח ידך] ואחר כן אומר וברכך בארץ וכן כיוצא בהן.

פסוק יב

ויהי ביתך כבית פרץ. זהו שאמ' הכתוב (בראשית ל"ח כ"ט) מה פרצת עליך פרץ אמ' כל בנים שעתיד הקב"ה ליתן לך יהיו מן האשה הזאת.

פסוק יג

ויקח בעז את רות. ראויה היתה לו. ותהי לו לאשה הגונה להגון אשת חיל לאיש גבור חיל. ויתן יי' לה הריון אמ"ר שמעון בן לקיש עיקר מיטרין לא היה לה ונתן לה הקב"ה עיקר מיטרין, ד"א הריון כל הנשים יולדות למניין הריון קקע"א הרוצה שלא תלד אשתו לשבת אל ישמש עמה אלא מיום רביעי ולהלן וזה כתוב בתלמוד.

פסוק יד

ותאמרנה (**כל**) **הנשים אל נעמי ברוך יי' אשר לא השבית לך גאל היום**. מה היום הזה שולט ברקיע כך יהיה זרעך רודה ושליט בישראל לעולם אמ"ר הונא מברכותיהן של נשים לא נתקעקעה ביצתו של דוד בימי עתליה.

פסוק טו

והיה לך למשיב נפש וגו' משבעה בנים. ר' יהודה אומ' משבעה ראשי אבות האמורין להלן (דה"י א' ב' ט"ו) אצם השישי דויד השביעי ר' נחמיה אומ' מז' ראשי אבות האמורין כאן פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון בועז.

פסוק טז

ותקח נעמי את הילד. זהו עובד, ותשתהו בחיקה ותהי לו לאמנת היא היתה אומנת לאמו מקודם היא היתה אמנותו אצל בועז.

פסוק יז

ותקראנה לו השכנות שם לאמר ילד בן לנעמי. מכאן למגדל ילד או יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאלו הוא ילדו שנ' ילד בן לנעמי וכי נעמי ילדתו והלא רות ילדתו אלא רות ילדתו ונעמי גדלתו ונקרא על שם נעמי, ד"א ילד בן לנעמי ולא לבועז מלמד כשבא בעז אל רות באותו הלילה מת ותפשתו רות על בטנה כל הלילה שלא יאמרו זנתה תחתיו מאיש אחר וכשבאו הכל בבקר מצאוהו מת על בטנה ולפיכך קראוהו על שם נעמי ד"א ילד בן לנעמי היא אמרה לרות (רות ג' א') הלא אבק שלך מנוח אשר ייטב לך.

ותקראנה שמו עובד. על שם אביו ועל שם אמו אביו שהיה זקן ונשא אשה לשם שמים ונקרא עובד אלהים וכן הוא אומר (הושע י"ג ב') ויעבד ישראל באשה, על שם אמו דכתיב (מלאכי ג' י"ח) ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עבד אלהים לאשר לא עבדו בין רות לערפה ערפה היתה לחרפה ורות דבקה בייחוד לכך קראו שמו עובד, צדיק נשא צדקת והבן צדיק גמור, שלישי לו בחר בו הקב"ה שנ' (תהלים ע"ח ע') ויבחר בדוד עבדו.

פסוק יח

ואלה תולדות פרץ. אמ"ר שמואל בר נחמני כל תולדות שבמקרא חסרין בר מן תרין (בראשית ב' ד) אלה תולדות השמים ואלה תולדות פרץ כנגד ו' דברים שנטלו מאדם הראשון ואלו הם חייו וזיו וקומה ופירות הארץ ופירות האילן ומאורות, חייו מניין שנ' (בראשית ג' י"ט) כי עפר אתה ואל עפר תשוב, זיו מניין שנאמר (איוב י"ד כ') משנה פניו ותשלחהו, קומתו מניין שנ' (בראשית ג' ה') ויתחבא האדם ואשתו מפני יי' אלהים אמ"ר יודן גרעה קומתו ונעשית של ק' אמה, פירות הארץ ופירות האילן דכתי' (שם ג' י"ז) ארורה האדמה בעבורך, מאורות דכתי' (ישעיה כ"ד כ"ג) וחפרה הלבנה ובושה החמה וכולן עתידין לחזור לימות המשיח שהוא קראתי מפרץ לכך הוא מלא. למה פרץ פרץ (מלא) אמ"ר אבא כל שנכפל שמו יש לו חלק בזה ובבא ואם תאמר תרח תרח אף הוא יש לו חלק שנ' (בראשית ט"ו ט"ו) ואתה תבוא אל אבתיך בשלום כלומר שבשר הקב"ה לאברהם שיעשה תרח תשובה בחייו.

פסוק יט

וחצרון הוליד את רם. ולא אמר את ירחמאל דכתי' בדברי הימים (א' ב' ט') ובני חצרון אשר נולד לו את ירחמאל ואת רם ואת כלובי ולמה לא נתיחס ירחמאל לפי שנשא גויה להתעשר בה שנ' (שם א' ב' כ"ו) ותהי אשה אחרת לירחמאל ושמה עטרה, ורם הוליד את עמינדב.

פסוק כ

ועמינדב הוליד את נחשון. זה שהקריב הקרבן לחנוכת המזבח, ונחשון הוליד את שלמה.

פסוק כא

ושלמון הוליד את בעז. למה שלמה ולמה שלמון אלא עד כאן עשו סולמות לנשיאים מיכאן ואילך עשו סולמות למלכים זהו שאמר דוד (תהלים מ' ח') אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר אין אז אלא שירה שנ' (שמות ט"ו א') אז ישיר משה, (יהושע י' י"ב) אז ידבר יהושע, הנה באתי אעפ"י שכתוב' (דברים כ"ג ד') לא יבא עמוני ומואבי הנה באתי

במגלת ספר, מגלת זה ספר רות, ספר זה ספר שמואל שכתוב בו (שמואל א' ט"ז א') ראיתי בבניו לי מלך.

פסוק כב

ועובד הוליד את ישי וישי הוליד את דוד. למה כתוב באלף דכתיב ביה (שמואל א' י"ז י"ב) והאיש בימי שאול זקן בא באנשים גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שדוד עושה משפט וצדקה לכך בחר בו לקיים מה שאמר (משלי כ"ב ט') טוב עין הוא יברך ומהו משפט וצדקה בזמן שראה שנתחייב העני בדין ממון משלם לו מתוך ביתו ונמצא עושה משפט לזה וצדקה לזה ועליו שלמה אמר (משלי כ"ב ט') טוב עין הוא יברך כי נתן ואומ' (שמואל ב' ז' כ"ט) ומברכתך יברך בית עבדך.

ולמה קורין ספר רות בעצרת בזמן ירידת התורה ללמדך שלא ניתנה התורה אלא על ידי ייסורין שנ' (יחזקאל ל"ו כ"ז) ועשיתי את אשר בחקי תלכו ואומ' (תהלים ס"ח י"א) חיתך ישבו בה תכין בטובתך לעני אלהים, בקשה התורה שבט של עניות שאם יהיו ישראל עשירים אינם מתעסקים בתורה אבל כשהם עניים הם מתעסקין בתורה שיודעין שהן רעבין ומתעסקין בלב טוב.

ולמה קורין מגלה זו בחג שבועות שמגלה זו כולה חסד והתורה כולה חסד שנ' (משלי ל"א כ"ו) ותורת חסד על לשונה ונתנה בחג שבועות.

נשלם ספר רות.